

KRÁTKA HISTÓRIA OBCE

Najstaršie dejiny

Najstaršie osídlenie v tomto kraji možno datovať už do mladšieho paleolitu. Takto datované archeologické nálezy pochádzajú z neďalekých Dvorníkov, ale aj zo Silickej Brezovej a Silickej Jablonice. V mladšej dobe kamennej tu žil ľud východoslovenskej lineárnej keramiky a ľud bukovohorskej kultúry. Stopy tu zanechalo aj osídlenie z bronzovej doby, halštattské osídlenie /to je už doba železná/, Kelti, ktorí sú najstarším konkrétne pomenovateľným národom v tomto kraji, osídlenie z rímskej doby (Germáni) a nakoniec Avari a Slovania.

Prvým štátnym útvarom na tomto území bol v 6. až 9. storočí nášho letopočtu Avarský kaganát ktorý vystriedala Veľkomoravská ríša. Historické atlasy zaraďujú územie okolo Turne do tých oblastí Veľkej Moravy, ktoré dobyl knieža Svätopluk, ale rozumnejšie bude nepredstavovať si ho tu osobne a chápať to tak, že sem zasahovala veľkomoravská kultúra.

10-13. storočie

V 10. storočí je osud tohto územia nejasný. Staré maďarské kroniky síce spomínajú, že toto územie dal obsadiť už Arpád v časoch, keď Staromaďari prišli do Karpatskej kotliny, konkrétne že to bol Borša, syn Böngérov, ale územie budúcej Turnianskej stolice sa dostalo do moci raného uhorského štátu až po smrti kráľa svätého Štefana, teda po roku 1038.

Vznik Turnianskej župy sa stráca v hmlách, ako ostatne vznik viacerých žúp v regióne dnešného východného Slovenska. Prvá zmienka o nej pochádza z roku 1198, kde sa spomína ako PRAEDIUM TORNA. V tejto zmienke sa teda ešte nehovorí o župe (comitatus), ale iba o majetku (praedium). Preto prevláda názor, že pôvodne šlo iba o lesný majetok, či takzvaný lesný komitát, ktorý bol až niekedy pred rokom 1272 pretvorený na normálny Turniansky komitát (Comitatus Tornensis).

Územie Turnianskeho komitátu bývalo v najstaršej minulosti oveľa väčšie, pretože k nemu patrila aj časť Boršódskej, Gemerskej a Spišskej stolice. Postupom času vývoj stoličného systému z Turnianskeho komitátu ukrajoval. V druhej polovici 12. storočia vznikol Spišský komitát, do ktorého pripadli značné územia na severe Turnianskej župy, koncom 12. storočia sa od nej odčlenilo panstvo Plešivec a nakoniec v roku

1255 daroval kráľ Belo IV. premonštrátom panstvo Jasov na východnej strane Turnianskej stolice. To, čo zostalo, sa stalo najmenšou stolicou v Uhorsku.

Dejiny obce sú úzko späté s dejinami Turnianskeho hradu

O tom, kedy vznikol hrad Turna, panujú dosť rozdielne názory. Najrozšírenejší tvrdí, že to bolo tesne po vpáde Tatárov v roku 1241. Uvádza sa, že ešte pred rokom 1250 daroval turniansky majetok kráľ Belo IV. šarišskému grófovi Tekusovi, od ktorého sa dostal do rúk ďalších majiteľov za čias kráľa Ladislava IV. Kumána v období rokov 1272 až 1290. Títo už začali používať predikát DE THORNA a prvé známe mená z toho rodu sú Ján a Ladislav. Niekedy sú uvádzaní ako rod Turnovcov. Keď sa v roku 1340 delil ich majetok, nebol ešte stále hrad spomenutý v príslušných listinách.

Napriek tomu je dobrý dôvod veriť, že hrad skutočne vznikol v druhej polovici 13. storočia, pretože tomu zodpovedá jeho stavebný typ. Najstarší hrad totiž pozostával iba z obrannej veže a dnes ťažko bližšie opísateľného obytného objektu, ktorý táto veža kryla. Takýchto hradov vzniklo v okolí Turne v tom čase niekoľko, napríklad Sokolí hrad (Solyomkő), Jasov, Slanec, Sokol a Krásna Hôrka v svojej najstaršej stavebnej podobe

Je tu aj ďalší moment, ktorý ešte nie je dosť dôkladne vysvetlený. Samotné meno Turna /po latinsky TURRIS, po nemecky THURM, po maďarsky TORONY/ znamená vežu. Veža bývala obvykle najstaršou stavebnou etapou hradov, ba niekedy stávala samostatne, ako ich budúci zárodok. A miestny názov „praedium Torna“, ako sme už uviedli, sa tu uvádza už v roku 1198. Navádza to k domnienke, že tu akási veža, alebo predchodca hradu, stáli už dávno. Dokonca aj sám názov stolice vychádza z tohto slova

14. storočie

K roku 1357 sa datuje kráľovské povolenie Ľudovíta I. Veľkého na výstavbu hradu, ktoré dostali traja synovia Jána de Thorna, Ladislav, Egídius a Ján. Časť historikov to berie doslova ako dátum vzniku hradu, iní sa však klonia k realistickejšiemu názoru, že v skutočnosti tu išlo o prestavbu už existujúceho hradu. Ak majú pravdu, potom pri nej došlo k prebudovaniu hradného paláca a snáď aj k vybudovaniu nového obvodového múru, na ktorom sa na juhovýchodnej strane zachovali aj dve pomerne malé kruhové nárožné bašty.

15. storočie

Keď v roku 1406 zomrel syn Ladislava, ktorý sa volal tiež Ján, hrad podľa všetkého nemal dedičov a dostal sa do rúk kráľa a neskôr cisára Žigmunda Luxemburského. Žigmund bol známy tým, že neustále utrácal peniaze, takže si permanentne vyrábal

dlhy a predával čo mohol. Napriek tomu Turniansky hrad nepredal, ale v roku 1409 výhodne vymenil s Pavlom Bešeňom z Ezdegu za iný hrad - Kókapronca. Nový majiteľ Bešeň zomrel v roku 1436 a hrad získal Štefan z Branča a jeho syn Silvester, ktorý opäť oživil predikát „de Thoma“.

Štefan z Branča a Silvester de Thoma sa z hradu dlho netešili, pretože už v roku 1440 sa Turne zmocnil kráľovský kapitán Ján Jiskra z Brandýsa a jeho bratříci. Turna sa tak stala až do roku 1458 oporným bodom Čechov, ktorí s väčším či menším úspechom terorizovali okolitý kraj. Nevieme, ako sa po potlačení bratříkov na začiatku vlády Mateja Korvína dostal hrad do rúk ostrihomského arcibiskupa, ale už v roku 1476, keď ho kúpil magnát Imrich Zápoľský, figuroval arcibiskup spolu s akýmsi Henrichom Scopom ako predávajúci. Zápoľský, z ktorého rodu mal po čase vzísť uhorský vzdorokráľ Ján, kúpil turnianske panstvo pre svoju manželku Uršulu Bebekovú.

O smrti Uršuli Bebekovej sa dostal hrad do rúk rodu Bebekovcov. Tí boli v časech dvojvládia v Uhorsku po moháčskej bitke závislí od toho, ako prišlo vojenské šťastie Zápoľského strane. Hrad asi prechádzal z rúk do rúk tak, aké vrtkavé toto šťastie bolo. Navyše, nemenej vrtkavo sa správali aj samotní Bebekovci.

16. storočie

Rok 1531 je pravdepodobne rokom definitívneho prechodu hradu do rúk cisárskych veliteľov. Tu, na dnešnom východnom Slovensku, sa o to postaral najskôr cisársky generál, niekde uvádzaný aj ako hornouhorský kapitán, Ján Katzianer.

Ďalší vývoj situácie nie je celkom jasný. Uvádzajú sa ďalší majitelia Turnianskeho hradu - Gašpar Horváth Wyngarthi, Gašpar Mágocsi a akýsi Móricz Martin. Ako posledný známy majiteľ sa uvádza cisársky hornouhorský kapitán generál Lazar de Schwendi.

Z Turnianskeho hradu sa stal po roku 1553 jeden zo strážnych hradov protitureckej obrannej línie. Takmer presne sto rokov slúžil relatívne moderne upravený Turniansky hrad ako jedno z ohniviek reťaze strážnych hradov a pevností proti Osmanskej ríši, ktorá bola v tých časoch na vrchole svojho územného rozmachu.

17. storočie

Turna a jej hrad bola na samej hranici medzi cisárskym dielom Uhorska a Sedmohradským kniežatstvom s pripojenými niektorými uhorskými župami (stalo sa tak po Bočkajovom povstaní v roku 1606). Jeho kniežatá dodržiavali túto hranicu iba vo veľmi zriedkavých momentoch, keď medzi nimi a cisárom panoval náhodou mier.

Samo rozhranie týchto štátov prechádzalo nedaľeko Turne, na východnej stoličnej hranici. Moldava nad Bodvou bola už v Sedmohradsku.

Pod hradom doslova maširovali dejiny v podobe cisárskych či povstaleckých oddielov. Prechádzali tadiaľto hajdúsi Štefana Bočkaja, Gabriela Betlena či Juraja I. Rákociho, ale aj pluky Kryštofa Tieffenbacha, Barbiana de Belgioiosa, Juraja Bastu, Františka Wesselényiho či grófa Sporcka. V prameňoch nenájdeme, komu kedy presne hrad patril a koľkokrát prešiel z rúk do rúk. Ale situácia to musela byť ozaj neprehľadná.

V roku 1652 Turci vypálili okolie, hlavne mestečko Turňa, a dobyli aj samotný hrad. Majiteľa či kapitána hradu vraj odviekli do zajatia. Paradoxne to bolo v čase, keď Habsburgovci s Turkami žiadnu vojnu nevedli. Mohamedáni sa v Turni našťastie neusadili natrvalo, hrad bol asi provizórne opravený a opäť obsadený cisárskou posádkou. V sedemdesiatych rokoch 17. storočia bolo v celom Hornom Uhorsku rušno, o čo sa pričiňovali kuruckí rebelanti vzťahujúceho sa Imricha Thökölyho. Keď sa v roku 1683 vzopälo osmanské impérium k veľkému vojnovému ťaženiu proti Viedni, postupoval po ich krídle aj Thököly so svojimi hajdúchmi a pomocnými tureckými oddielmi. V tom istom roku obsadil aj Turniansky hrad. Celá veľká akcia sa skončila pod Viedňou katastrofálnym fiaskom, po čom sa začalo rúcať aj Thökölyho panstvo v Hornom Uhorsku. V roku 1685 dobyl Turňa naspäť pre cisára generál Schulz a hrad, aby sa už nikdy nestal útočiskom rebelov, nechal zrúcať.

18. storočie

Stavovské povstania sa vytlačení Turkov z Uhorska rokoch 1683 až 1700 neskončili. To posledné, a zároveň jedno z najväčších a najslávnejších, vedené Františkom II. Rákocim, prepuklo v roku 1703 a časom v ňom zohrala svoju úlohu aj Turňa, aj keď nevieme, či aj jej hrad. V septembri 1706 sa sem stiahol od Košíc Rákocziho generál a priateľ Mikuláš Berčeni pred vojskami cisárskeho generála Rabutina de Bussy. Odtiaľto, z Turne, načúval vražednej kanonáde, ktorú tu bolo veľmi dobre počuť od obliehaných Košíc a odtiaľto tiež napísal kniežat'u Rákocimu list s vetou: „Teda hrozne po sebe strieľajú, neviem, ktorému skôr dôjde pušný prach.“

Malá Turnianska stolica, ktorá mala iba dva slúžnovské okresy /bežných bolo štyri, alebo päť/ a chabé hospodárstvo, existovala už viac-menej ako politický trnc uhorskej šľachty. Nakoniec ju cisár Jozef II. v roku 1785 pripojil k Abovskej stolici, a tak po prvýkrát vznikla v našich dejinách Abovsko-turnianska stolica. Vydržalo to iba do cisárovej smrti v roku 1790, potom túto administratívnu úpravu zrušili a Turňa mala opäť samostatný komitát.

19. storočie

19. storočie

Po prehranej bitke pri Slavkove ustupovali cez Slovensko kolóny ruských vojsk. Velil im známy generál-knieža Michail Ilarionovič Goleniščev-Kutuzov, ktorý sa zdržiaval v pochodovej kolóne generála Langerona, ktorého trasa viedla aj cez Turňa. Prišiel sem od Aggteleku presne večer na Silvestra roku 1805 a na Nový rok 1806 pokračoval do Košíc.

Počas maďarskej revolúcie rokov 1848-1849 ubytovali v turnianskom hradnom paláci domobrancov-honvédov, ktorí tu neopatrným správaním spôsobili požiar, ktorému padol palác za obeť. V tom čase už stál v mestečku Turňa nový klasicistický župný dom, postavený v roku 1820, ale nad osudom Turnianskej solice sa opäť zmrákalo. Po potlačení maďarského povstania došlo k vytvoreniu osobitného košického dištriktu a opätovnému spojeniu Abovskej a Turnianskej stolice. Takto to trvalo do roku 1860, keď boli stolice zase odelené, nakoniec ich však definitívne spojili v roku 1881.

20. storočie

V januári 1945, keď tadiaľto prechádzal front končiacej sa druhej svetovej vojny, dostali turnianske hradné ruiny zabráť od delostrelectva nemeckej armády. Odvtedy sa ich vzhľad už príliš nemenil, aj keď rozpad murív neúprosne pokračuje prakticky dodnes.

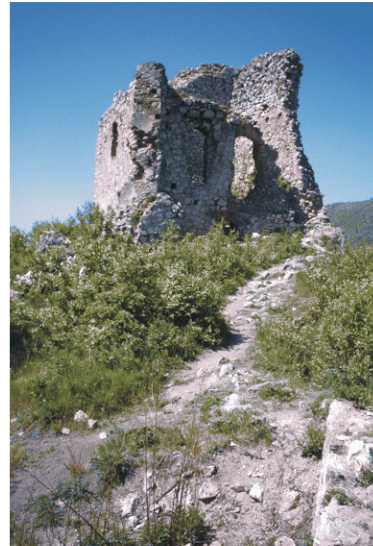

Turnianský hrad

Za obcou Turňa n./B. na 375m vysokom krasovom vrchu, leží zrúcanina Turnianskeho hradu. O tom, kedy vznikol hrad Turňa, panujú dosť rozdielne názory. Najrozšírenejší tvrdí, že to bolo tesne po vpáde Tatárov v roku 1241. Uvádza sa, že ešte pred rokom 1250 daroval turniansky majetok kráľ Belo IV. šarišskému grófovi Tekusovi, od ktorého sa dostal do rúk ďalších majiteľov za čias kráľa Ladislava IV. Kumána

Zachované hradné múry a nádvorie nahlodal zub času, no aj po stáročiach udiví návštevníka niekdajšia mohutnosť stavby. Pri návšteve hradného vrchu, ktorý je chráneným náleziskom, nájdeme základy všetkých pôvodných miestností (veža, paláce, hradba, mučiareň).

Rímskokatolícky opevený kostol

Rímskokatolícky opevený kostol Nanebovzatia Panny Márie, postavený v gotickom štýle začiatkom 14 storočia asi na základoch staršieho kostola z 11. storočia. Stavba bola v 15 storočí rozšírená, v lodi zaklenutá začiatkom 16 storočia upravovaný v 18 storočí, obnovený roku 1889 a 1930. Kostol je jednolodňová stavba s nepravidelným pôdorysom a polygonálne uzavretým presbytériom, severnou kaplnkou so štvorcovým presbytériom, pristavanou sakristiou, južnou predsieňou a na západnej strane s predstavanou vežou.

Severná jednolodňová kaplnka bola pôvodným kostolom. Bývalý kostol mal ako severná kaplnka slúžiť za pohrebnú kaplnku rodu Tornayovcov. Ku kaplnke pristavali druhý jednolodňový chrám s dlhým polygonálnym presbytériom a oba priestory spojili dvoma lomenými arkádami, ich kamenné ostenia a profilácia poukazujú na začiatok 15 storočia. Do tohto istého obdobia patrí aj klenba polygonálneho presbytéria, ktorá má na svorníkoch relief baránka a hlavu diviaka (erb Tornayovcov). Krížová rebrová klenba severnej kaplnky má ťažké rebrá a v oboch presbytériách zaseknuté priamo do steny.

Zaujímavosťou kostola je polygonálne presbytérium s malou ľavou diagonálnou odchýlkou. Toto presbytérium a loď kostola osvetľujú gotické okná s kružbami alebo bez. Na južnej strane nového presbytéria sú dvojdielne gotické sedílie s hrotitými oblúkmi s trojitou plamienkovou kružbou. Na severnej stene presbytéria vedie do sakristie zaklenutej kláštornou klenbou lomený gotický portál. V presbytériu je gotický kamenný epitaf. Tornayovcov z roku 1406 a na južnej stene je klasicistický epitaf Jozefa Keglevicha z roku 1792. Víťazný oblúk má v kamennom ostení oblý prút. Loď kaplnky je zaklenutá lunetovou klenbou a jej steny zdobí iluzívny klasicisticko-barokový obrazový cyklus predstavujúcu biblické scény zo židovského súdnicstva, má zdanlivé pilastre a klenbové pásy a pochádza z poslednej tretiny 18 storočia. Zvláštnosťou sú postavy odeté v uhorských odevoch a so štítom. Fresky boli zamaľované bielou farbou a znovu objavené roku 1880. Tieto fresky objavil slávny maďarský spisovateľ Mór Jókai. Maľby ho natoľko zaujali, že stratil pojem o čase a večer ho kostolník zamkol. Jókai tu strávil celú noc a len na druhý deň ráno pri rannom zvonení ho pustili von. V súčasnosti sú fresky v zlom stave. Kaplnka je osvetlená iba jediným oknom. Predstavaná veža pred mladším kostolom má diagonálne nárožné piliere, na prízemí má gotické kamenné sedadlá s dvojitými kružbami, na I poschodí bola kedysi miestnosť zaklenutá krížovou klenbou a renesančná predsieň s českou klenbou. Veža je zakončená vysokou ihlancovou strechou. Okolo kostola je obranný kamenný múr so strieľňami. Na južnej strane je veľký klasicistický portál, vedúci do južnej predsieni kostola. Vnútorne zariadenie kostola pochádza z konca 19. storočia, z čias jeho obnovy. V kaplnke je zavesený obraz sv. Pavla pustovníka z polovice 18 storočia. V sakristii je obradová neskorobaroková skriňa z konca 18 storočia. Gotický zvon s nápisom je od majstra

Augustína z konca 14 storočia. Pozoruhodné sú dve farebné okná polygonálneho presbytéria, zobrazujúce sv. Alžbetu a sv. Štefana. Kostol je mimoriadne dôležitá pamiatka gotického sakrálneho staviteľstva.

Župný dom turnianskej župy

Župný dom Turnianskej župy bol postavený v roku 1820. Je to dvojpodlažná klasicistická stavba. Na oknách sú originálne kované mreže. Na bokoch oblukovitej hlavnej brány stoja štíhle stĺpiky so sochami sediacych žien. Nad bránou je umiestnený reliéfny erb župy. Celá historická budova je v dezolátnom stave a čaká na investora, ktorý by vykonal jej komplexnú rekonštrukciu.

